

Чекстере О.Ю.

старший науковий співробітник лабораторії
психодіагностики та науково-психологічної інформації
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, м.Київ

Діагностика рівня емпатійних здібностей педагогів

В той час, коли наша країна виявилася втягнутою у військовий конфлікт, і майже кожна родина зазнала гіркоту втрати, коли психологічно травмованими виявилися і дорослі, і діти, вкрай необхідною стає гуманізація освіти. Необхідною умовою такої гуманізації є створення оптимального педагогічного спілкування - такого спілкування педагога з дітьми, яке забезпечує ефективні умови для розвитку особистості і творчого потенціалу дітей. Але чи буде педагогічне спілкування оптимальним, чи буде сприяти прояву найкращих гуманістичних сторін психічного світу дитини і забезпечить їх розвиток, в основному залежить від педагога - від ступеню розвитку його психологічної культури.

Професія педагога вимагає вміння орієнтуватися в несподіваних ситуаціях, моделювати варіанти можливих наслідків дій оточуючих. Це визначається тим фактом, що нестандартні ситуації - нормальна стихія соціуму. Тут зростає роль інтуїтивного розуміння іншого; коли узагальнення проходить без участі логіки, на основі несвідомих зіставлень з минулим досвідом.

Вміти співпереживати дитині, співчувати їй, проявляти доброзичливість, почуття причетності до всіх її «перемог» і «поразок» - це провідні якості педагога, найважливіша передумова для встановлення з дітьми поважних взаємин.

Але в сучасній педагогічній практиці взаємини педагога з дітьми нерідко далекі від цього. Більшість проблем виникає через невміння саме педагога стати на позицію дитини, розібратися в її переживаннях, тобто відсутності того, що прийнято називати емпатією.

У психологічній літературі термін «емпатія» отримав розповсюдження в 50-х роках ХХ століття. Спочатку він трактувався буквально і означав процес емоційного проникнення в стан іншого [1].

В даний час серед дослідників даного феномена є значні розбіжності в поглядах, протиріччя в інтерпретації. Наприклад, В. В. Бойко розглядає емпатію як емоційно-раціональну форму відображення, яка є витонченим засобом «входження» в психо-енергетичний простір іншої людини. Співучасть і співпереживання не є сенсом емпатії. Це всього лише емоційні засоби досягнення мети - розуміння, а так само передбачення індивідуальних особливостей іншої людини [2].

У свою чергу, М.А.Пономарьова описує емпатію як системне утворення, що включає в себе наступні компоненти: когнітивний (розуміння емоційного стану іншої людини), емоційний (співпереживання або співчуття, які суб'єкт відчуває до іншої людини), конативний (активна допомога об'єкту емпатії). В результаті повноцінний емпатійний процес включає в себе співпереживання, співчуття і сприяння [4].

Р.Даймонд пропонує наступне визначення емпатії: «емпатія - уявне перенесення себе в думки, почуття і дії іншого і структурування світу за його зразком» [5].

З метою виявити здатність педагогів співпереживати разом зі своїми вихованцями, розуміти їх психологічний стан ми скористались «Методикою діагностики рівня емпатійних здібностей В.В.Бойко», яка дозволяє виявити як основний показник рівня емпатії, так і значимість конкретного параметра в структурі емпатії [3].

Всього було протестоване 48 педагогів Дніпровського району міста Києва. Тестування не було анонімним, а тому на його результати, можливо, вплинуло зрозуміле бажання людини виглядати краще, особливо коли це стосується такого явища як емпатія, що належить до головних професійних якостей педагога. Результати представлені в таблиці і на діаграмах.

Середнє значення складових компонентів емпатії педагогів

	раціональний	емоційний	інтуїтивний	установки	здатність	ідентифікація
Σ	144	198	159	162	147	183
М середнє	3,0	4,1	3,3	3,4	3,1	3,8

Діаграма 1

Результати дослідження показали, що провідним компонентом емпатії у всієї вибірки випробовуваних є емоційний канал емпатії ($M = 4,1$). Емоційний канал емпатії фіксує здатність емпатуючого входити в емоційний резонанс із тими, хто його оточує — співпереживати. За даними дослідження по емоційному каналу емпатії 24 досліджуваних, тобто 50%, отримали високі показники, 21 педагог (44%) — середні показники розвитку, 6%, тобто 3 досліджуваних, — занижений емоційний канал емпатії, низький рівень емоційного каналу розвитку емпатії не отримав ніхто.

Значущим компонентом для педагогів виявилася ідентифікація в емпатії ($M = 3,8$), вміння зрозуміти іншого на основі співпереживання, постановки себе на місце партнера. За методикою В. В. Бойка, 31% (15 досліджуваних) мають високий рівень розвитку ідентифікації, що сприяє розвитку емпатії, 56% (27 педагогів) — з середнім рівнем розвитку ідентифікації емпатії, 13% (6 людей)

— із заниженим. Серед педагогів, які брали участь у дослідженні не виявилось нікого із низьким рівнем розвитку ідентифікації емпатії.

Таблиця 2

**Розподіл результатів тестування педагогів
за рівнями методики, у %**

	раціональний	емоційний	інтуїтивний	установки	здатність	ідентифікація
високий	6	50	25	0	6	31
середній	69	44	50	94	69	56
знижений	19	6	19	6	25	13
низький	6	0	6	0	0	0

Діаграма 2

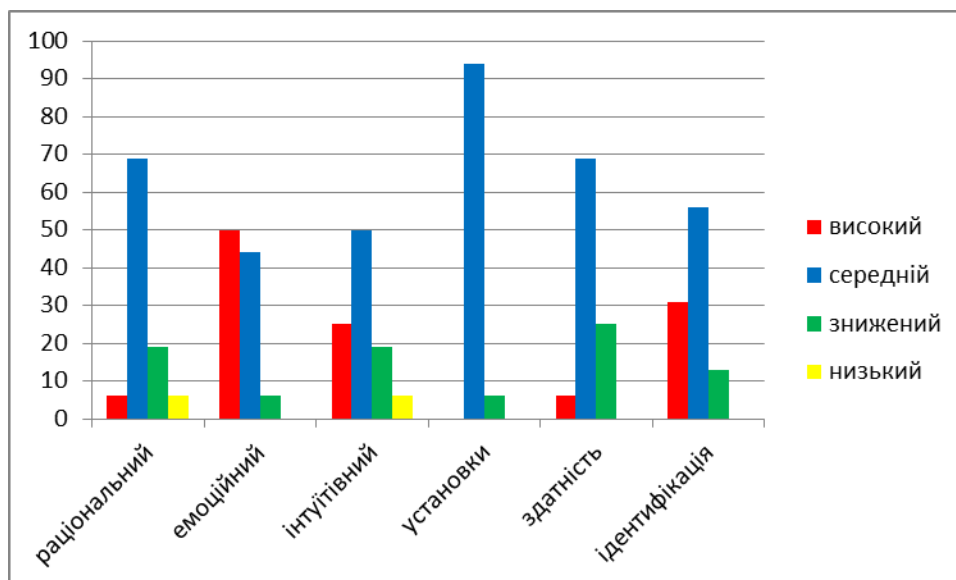

Рис.2. Розподіл педагогів за рівнями методики, у %.

Середні показники установок, які сприяють чи перешкоджають емпатії, а відповідно полегшують чи утрудняють дію всіх емпатійних каналів складають в дослідженні 3,4. Навпаки, різні канали емпатії діють активніше і надійніше, якщо немає перешкод з боку установок особистості. Нажаль, високого рівню розвитку установок, які сприяють прояву емпатії в досліджених педагогів не виявлено, 94%, тобто 45 педагогів – переважна більшість, — із середнім рівнем розвитку каналу емпатії і 6% (3 людини) — із заниженим. Низький рівень розвитку каналу емпатії серед досліджених педагогів не отримав ніхто.

Отже, проведене дослідження показало, що хоча емпатія для педагогів є однією з найважливіших професійних якостей і виступає одним із чинників

успішності в їх професійній діяльності, дані методики діагностики емпатійних здібностей В. В. Бойко свідчать про знижений рівень емпатії досліджуваної вибірки педагогів.

Можна виділити два бар'єри, що стоять на шляху педагога до емпатійного розуміння дитини. Перший з них (зовнішній) базується на тому, що педагогічний процес відображає в мініатюрі відносини в суспільстві в цілому; і якщо в останньому тривалий час відбувається військовий конфлікт і від травматичних подій страждають і дорослі і діти, то досить складно в окремому педагогічному колективі створити атмосферу відкритості, довіри і задушевності для виховання особистості, яка тонко відчуває іншого. Другий (внутрішній) включає в себе два аспекти: індивідуальні особливості особистості, не завжди сприяють розумінню і підтримці інших, а також психологічні стани (тривожність, стрес, емоційне вигорання і т.ін.), що посилюються специфікою педагогічної праці.

Література

1. Басова А. Г. Формирование эмпатии // Молодой ученый. — 2013. — №5. — С. 631-633.
2. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других/ В.В.Бойко. – М.: Филинь, 1996. — 472 с.
3. Диагностика уровня эмпатических способностей В.В.Бойко / Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Ред. и сост. Райгородский Д.Я. - Самара, 2001. - С.486-490.
4. Пономарева М. А. Эмпатия: теория, диагностика, развитие: монография / М. А. Пономарева. — Минск: Бестпринт, 2006. — 76 с.
5. Dymond, Rosalind F. Personality and empathy. Journal of Consulting Psychology, Vol 14(5), Oct 1950, 343-350.